

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 40 kr., za pol leta 1 fl. 50 kr., za četert leta 55 kr.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 40, za pol leta 2 fl. 20 kr., za četert leta 1 fl. 10 kr.

V Ljubljani v sredo 24. marca 1858.

Kako s starimi sadnimi drevesi ravnati?

Modra glavica sadjorejca se nikjer tako očevidno ne kaže kakor v tem, da k novi moči spravi stare drevesa. Večji del po vseh sadnih vertih se nahajajo stare in že hrome drevesa, ktere zastran njih velikosti in prostora, ki ga drugim mlajim drevesom kratijo, vedno le premalo sadú obrodé in niso sadjorejcu v veliko korist. Malo kdo misli na to, da bi zboljšal take sadúnosnice. Naši sadjorejci mislijo večidel, stare drevesa niso več rodovitne, in jih iz svojih vertov mečejo in z mladimi nadomestujejo. Toda staro drevó je zaklad, kteri se mora le iz spanja prebuditi. Kdor staro, pa še zdravo drevó poseka, ta zakoplje zaklad v zemljo, iz ktere mu bo še le v več letih zopet novo drevó izrastlo. Ako je staro sadno drevó v deblu votlo, pirovo ali žlamborasto, po hudih nevihtah razčehnjeno ali na pol suho, spravi ga iz verta; sicer pa ga pusti. Umen sadjorejec ima pomočkov dovelj, s kterimi ga bo zopet pripravil, da mu bo rodilo.

Če prideš na vertu do kakošnega starega bolnika, ki ne rodi več, se mora natanko njegov stan pregledati in preiskati, pred vsem drugim pa na to gledati, kako so veršiči enoletnih mladice izraščeni: ali morebiti ne poganjajo več, ali so pa kratke in komaj po 2 do 4 pavce dolge. Če so tako kratke, je to znamenje, da nima drevó dovelj živeža. Če so pa mladike po 5 pavcov do 1 čevlja dolge, je to prav. Če so pa dalje, ima drevó preveč soka. So pa različne velikosti, to je, tukaj kratke tamkaj pa dolge, je to znamenje, da take veje le noré, da drevó hira in si hoče samo po pomladi pomagati, kar pa ne more doseči, ker zraven mladivnih vej mora še svoje stare veje rediti.

Iz takega pazljivega ogledovanja se stan drevesa presodi: ali je še za rabo ali ne.

Če nima drevó dovelj živeža, je tega kriv ali slabi svet, na katerem raste, — ali ima pa drevó preveč vej. V takih okoljšinah mora sadjorejec najprej skrbeti, da mah in trohljivo kožo z drevesa od verha do tal odpravi; to se dá najbolj o deževnem vremenu storiti, če se s kako železno sterguljo dobro očisti; snažnost je tudi drevesu pol življenja. Potem se mora kraj pregledati, kjer drevó stoji, če je na prostem kraju ali bolj v goščavi. Kadar vidiš drevó v goščavi hirati, priklesti mu spodnje veje, najspodnejše mu pa pri deblu popolnoma odžagaj. Če je drevó pregostih vej, iztrebi mu jih, kar jih je preveč, pa nikoli od znotraj proti unanjem, ampak vselej od zvonaj navznotraj. Po navadi se klestijo veje najraje drevesom od znotraj ali od spodaj; to pa je napčno, ker ljudje ne pomislijo, da se drevesa za to obrezujejo, da sapa in sonce morete v notrajnost drevesa; to krepča drevó, in odznotraj varovano cvetje potem lahko poganja. Od dveh vej, ki križem rastete, se more tista odsekati, ktera najbolj vegasto raste, da ostale ložeje in prosteje kviško rasti zamorejo.

Ko je drevó se očistilo in obrezalo, mora sadjorejec zemljo pregledati, v kateri drevó stoji. Če raste drevó v travi, se mora trava 3 čevlje krog njega odkopati in preč

spraviti, in zemljo od časa do časa izrahljati, da more sapa do korenin zahajati. Še boljše bi sicer bilo, ako bi se mu trava tako na široko odpravila, kakor deleč drevesna krona sega; to pa je gospodarju malokterikrat po volji, čeravno je drevesu tako koristno, da bi bilo prav, da bi se to nikoli ne opušalo, ker se drevesom potem lahko kakor koli pognoji.

Najboljši gnoj za vse stare na izpiti zemlji stoječe sadne drevesa je živinski gnoj, mešani gnoj iz cestnega blata, perstí i. t. d. in pa sol. Vse drugo že tolikokrat priporočevano gnojenje ne zdá pri starih sadnih drevesih toliko kakor ravno imenovano. Živinski gnoj se pozno v jeseni pod drevesa raztrosi; okoli debla bolj na drobno, gosteje ondot, kjer se veje končujejo; spomladi se gnojni ostanjki zopet izpod drevés pograbi. — Mešani gnoj se spomladi ob ravno tem času podkopuje, ko se zemlja krog drevés okopuje in rahlja. — Sol, — najboljša je navadna tako imenovana živinska sol, ktera je cenejša od vsake druge — se mesca majnika tri čevlje okoli debla tako razseje, kakor se žito seje. Listje v jeseni spod dreves grabiti, kar je skorej povsod v navadi, je grozno napčno, ker se po tem drevesu naradni gnoj vzame. Kolikor košev listja se spod drevesa pograbi, toliko jerbasov sadja se manj pridela.

Kaj dobro se okrepčavajo in pomladé stare drevesa, ktere so mesca rožnika ali malega serpana veliko sadja nastavile, če sadjorejec funt soli v 120 funtih vode raztopi in te slane vode vsaki teden enkrat v luknje vlije, ki jih je z železnim kolom napravil okrog drevesa kakor deleč drevesa segajo. Po tem zalivanji ne bo napol godno sadje z dreves padalo, kakor se brez tega tako pogostoma godí.

Če je zemlja le zlo izpita, da se sadno drevje ne more ponašati kakor bi imelo, se bo pomagalo, če se potrese z mešanim gnojem, ki se napravi iz žaganja, cestnega blata, pepéla, živinskega gnoja i. t. d. Če je pa zemlja pešena, zmešaj jo z ilovnato; — če je pa ilovnata, zmešaj jo s pešeno zemljo. Če ostane zemlja čez zimo pod drevjem prekopana, ji je to pol gnojenja.

Kadar pa so na starem drevesu letne mladike tako dolge kakor imajo biti, pri vsem tem pa drevó vendar ne rodi, se mu mora, kakor je bilo že gori nasvetovano, tudi najpoprej mah odpraviti. Dostikrat mu gosence in drugi merčesi škodujejo, kteri se mu morajo z znanimi pomočki pregnati in kakorkoli pokončati. In ako se vse to opravi, vendar je le dovelj drevés, čeravno lepo rastejo, da ne rodijo. Tukaj bi rekel, da je sorta tega kriva, ali pa predobra ali preslaba zemlja, v kateri rastejo. Takim drevesom rodovitost pospešiti, se morajo veje bolj navspod, kjer so po dva do štiri pavce debele odžagati, in z dobrimi in rodovitnimi cepiči pocepiti. Tako precepljeno drevó bo sadjorejca gotovo že v tretjem letu z mnogim sadjem razveselilo; omenjeno precepljenje se dá pa le pri jablanah, hruškah in vsem takim sadju s pridom opraviti, ktero ima peške; sadje s košicami ni tako svojeglavno v rodovitnosti kakor je uno.

(Konec sl.)

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pōli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 40 kr., za pol leta 1 fl. 50 kr., za četert leta 55 kr.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 40., za pol leta 2 fl. 20 kr., za četert leta 1 fl. 10 kr.

V Ljubljani v sredo 31. marca 1858.

Kteri cepiči so najbolji?

„Daj mi cepičev od te jablane ali hruške“ — reče sosed sosedu. „Rad ti jih dam, pa ne vém, kako bi ti jih odrezal, da bo prav“ — mu odgovori sosed.

Tako slišimo včasih govoriti, in res ni vse eno, kako se odrežejo cepiči.

Tako-le svetuje o tem vertnarski časnik „Frauendorfer Blätter.“

Za cepiče (Pfropfreiser) naj se jemljejo enoletne mladike, ktere imajo veliko in tesno skupaj stoječih očes; — cepiči taki morajo biti zréli (godni), to je, ne smejo biti več sémtertjé zeleni, ampak na vseh stranéh lepo rujavi; steržen mora biti lepo bel. Sicer mora biti drevó zdravo in rodovitno (plodno), najbolji so cepiči od verha ali krone, ktera je proti poldné obrnjena,

Ko si cepiče odrezal, jih vtakni na hladnem in senčnatem kraju v perst kake 3 ali 4 perste globoko ali pa v kleti (keldru) v vlažen pesek.

Kadar jih pošlješ kam dalje, je najbolje jih zaviti v moker mah in potem v polimano platno.

Ker je lani sila suša zlo zaterla rast drevés, da so posebno mladike jablan kilave, bo letos treba, vsako mladiko, ki se za cepič odreže, dobro ogledati: ali je sočna in zdrava, — če ni, se ne bo prijela in vse delo je zastonj.

Kako s starimi sadnimi drevesi ravnati?

(Konec.)

Če kako staro drevó še dolge poletne mladike poganja, in s tem kaže, da je še pri moči, kar se dostikrat tu in tam na dobrih vertih (v zelnikih) nahaja, takrat se mora drevesu skorja na deblu in vejah razširiti, to je, prerezati (pušati) od zgorej doli; tudi se mu nektare korenine odsečejo, in okrog debela se več perstí nasuje. Po takem ravnanji bo jelo drevó gotovo roditi. Nekteri sadjorejci take drevesa tudi precepljujejo, in pravijo, da so ž njimi prav zadovoljni.

Pri starem drevju se pa največkrat to vidi, da drevó posamne čverste mladike požene, gornji del njegovega verha ali krone je pa bolan. Bolezen to pa le malokdo spozná. Natura sama tukaj kaže, kako se dá pomagati. Tako drevó se bo gotovo jako pomladilo, če se mu močne veje porežejo do tistega mesta, kjer začenja čverste mladike poganjati. To pomaga takemu staremu drevju tako, da vsako, naj je še tako staro, se močno pomladi. Ravno tam, kjer so se drevesu veje požagale, požene obilo zdravih mladik, iz katerih se v malo letih drevó prav berhko obraste, posebno če se tako obreže in na kratko požaga, da prihodnič lepo podobo dobí.

Kar se sploh obdelovanja starih sadnih vertov tiče, se mora pred vsem drugim na to paziti, za čmu, zraven drevja ima gospodar še vert.

Če ima vert le za to, da kosí travo, je starim drevesom težko pomagati, in nobene druge pomoči ni, kakor ravnati tako, kakor smo v tem poduku povedali.

Ondi, kjer se ravno ta svet, na katerem sadno drevje raste, za polje rabi in s plugom orje, je plug sadnemu drevju sila nevaren; zakaj čeravno drevesa večidel v verstí stojé, vendar le plug dostikrat preblizo do njih sega in jim več ali manj korenin podreže in poterga.

Če se pa vert obdeluje v grédah, kjer drevesa v sredi stojé, in kjer je naj manj po 6 čevljev širjave zemlje za poljsko obdelovanje med njimi, in se zemlja po navadi z lopato prekopuje, tam se omenjenega poškodovanja ni bati.

Najboljše je za sadne drevesa, če se med njimi mnogoverstna zelenjad prideluje, zato ker se zemlja na takih prostorih večkrat prekoplje in prerahlja, pa tudi škodljivi merčes pokončá. Da se, kakor nekteri gospodarji mislijo, škodljive gosence v taki zemlji, ki se večkrat prekopuje, močno zaredé, se dá le od taci krajev misliti, na katerih vseskozi taka zelenjava raste, na katero radi metulji ferfrazo in mnogo gosenc zaležejo; zavoljo tega se nikoli ne smejo med sadne drevesa take zeliša saditi, na ktere gosence rade gredó. Ker imamo pa za naše verte zelenjadi na izbero, bo umen sadjorejec na svoj vert lahko take zeliša sadil, od katerih vé, da se jih gosence ne lotijo. H takim štejem: peso, kumare, fežol vsakega plemena, turšico, krompir, vsako salato, luk, zeleno, grah i. t. d.

Če pa je postarano sadno drevje kakorkoli poškodovano bilo, se morajo rane, da ne sežeje naprej v drevó, zamazati z drevnim mazilom, ki se iz ilovice, kravjeka in ječmenovih plev naredí; za večje rane se pa mazilo napravi iz drevnega kita, apna, ilovice in osoljene vode.

Sadjorejci se tudi pogostoma pritožujejo, da jim, posebno stare drevesa, v eno mer mah in lešaji napadajo, če jih še tako skerbno trebijo. Ta nadloga se naj večkrat tam nahaja, kjer so verti bolj med poslopji, blizo gojzdov, ali da pregosto stojé ali pa v vlažnem kraju. Najboljša in gotova pomoč je, takim drevesom mah in lešaje odpraviti, če se debela in debeleje veje z apnéno vodó konec jeseni pobelijo.

Tudi sadno pleme (sorta) utegne krivo biti, da drevó ne rodi kakor bi imelo. Naše stare drevesa so večidel sajene bile h koncu pretečenega in v začetku tekočega stoletja; takrat se je žlahno sadno drevje iz Francozkega po nemških in drugih deželah zaplodilo, ktero se pa v naših krajih tako ne ponáša kakor stare drevesa domačega plemena. Za domače se ni maralo, le po ptujem se je segalo. To je pa velika napaka. Ni vsako drevó za vsak kraj in za vsako zemljo. Kdor v svojem starem vertu tako sadje imeti hoče, da mu bo leto za letom rodilo, ta naj se najpoprej po domačii ozre, in če tukaj ne najde, česar išče, potem še le naj seže po tistih sadnih plemenih, ktere novi sadjorejci priporočujejo, ako se kaže, da bi utegnile biti za naše kraje in da rade rodé. Po precepljenji si skušeni sadjorejci v svojih vertih najrodovitniše drevesa zaplodijo, ktere jim vsako leto obilo sadja donašajo. Malo, pa za našo zemljo pripravnih dobrih dreves, je prva reč. Mlade drevesa saditi, je lažje kakor

stare boljšati; kakor pa je hvale vredno ime, ravno tako se tudi dobro splača to, in več dobička ima, kdor staro pomladi, kakor kdor čaka starosti mladine.

Po „Pomoni“ K.

Kako je nekdo živino ozdravljaj.

V zgodovinskih bukvah beremo, da so v starih časih stare babice na germadah žgali, češ, da so copernice. Tacih neumnost ni sicer dandanašnji več slišati; vendar vraža, da so copernice še, je med priprostim ljudstvom večidel tako ukoreninjena, da bi si najmodrejši človek zastonj prizadeval, jo marsikomu iz glave izbiti. Poznam moža, ki ima že več let bolno nogo; ali kaj mislite, od kod, on misli, da je dobil to bolezen? — Imel je ženo, ki mu je umerla; po njeni smrti se je imel zopet oženiti. Sosea njegova je imela več hčer, in hotla je, da bi bil on eno vzel. Ker je pa ni hotel, misli, mu je starka „naredila“, da je na nogi bolan, in da je več sozdraviti ne more. Ali ni to neumna misel? Pa še več tacih izgledov bi lahko povedal.

Ravno tako neumno, kakor vera na copernice, je pa tudi, če kdo misli, da nekteri človek z malo besedami ali s kako drugo sleparijo kako reč storiti more. Najdejo se namreč sèmtertje ljudje, ki se vsake baže reči domišljujejo, da bi si le na kako vižo kaj pridobili. Posebno radi se taki tudi pečajo z zdravilstvom. Le žalibog! da je dosti tacih, ki jim verjamejo in jim še celó dobro plačajo.

Sledeča resnična dogodba nam pové, kako se taki sleparji obnašajo, kako modro govorijo, in kakošne so njih zdravila; pokaže nam pa tudi, kako neumno in slepo je priprosto ljudstvo, da jim kaj tacega verjame.

Ni še minulo leto in dan, kar je nekod na Dolenskem hodil mož, ki je živino „cajtal.“ Pripovedovali so, da je nekdo, ki je imel bolne konje, več kot šest ur deleč po-nj šel. Oglasil se je bil pri več hišah; vendar ne vém, kako se je pri vsaki obnašal; zadosti bo, če le nekoliko povém.

Da bi se bil bolj mogočnega pokazal, je že berž, ko je h kaki hiši prišel, povedal, da imajo živino ali svinje bolne. Ali kaj bi tega ne bil vedil, ker je povsod poprej popraševal, kje je kaj bolne živine. Kader je do kake hiše prišel, je hitro hlev povohal in začel z glavo majati, in če mu je kdo rekel, da svinje niso bolne, je djal: „Nikar mi tega ne pravite, jez že poznam; bolezen je notranja, ki je vi ne poznate.“ S takimi in enakimi besedami je nektare opeharil, da so mu verjeli, če so tudi svinje zdrave bile.

K neki hiši pridši reče: „Dobro srečo!“ „Bog daj!“ mu odgovorijo. „Vendar, pravi dalje, kakor vidim, niste preveč srečni, ker imate bolne svinje.“ „Kako pa veste, ga vprašajo, da imamo bolne svinje?“ „Tega mi ni treba praviti, odgovori on, berž sem vedil, ko sem blizu vas prišel.“ Dalje je povedal, da zná dobro zdraviti živino in ljudi, in da za majhne denarje on svinjam vsako bolezen odpravi. Radi so zaslišali taki glas in še lepo prosili so ga, da bi hotel to dobroto jim storiti. Ali poslušajte! kako je sedaj svinje zdravil. Rekel si je prinesiti kozarec vode; to je trikrat z roko prekrižal, in potem je pihnil v njo. Zatem je ukazal, da naj se voda zlije v svinjak. Zadnjič je slepar še vprašal: „Ali hočete, da martram tistega, ki je bolezen svinjam naredil? (!) Ko ga je gospodar vprašal, koliko mu mora dati, je odgovoril: „En goldinar je dosti; — če pa hočete, da se bolezen od svinj na živino ne spravi, morate dati dva.“

V tem pride v to hišo sosed, ki je imel kravo bolno. Ko vrac to zvé, se mu berž ponudi, jo ozdraviti. Ukaže mu nekoliko perstí prinesiti iz kravjega hleva, da bi spoznal, kakošno bolezen ima krava. Ko mu sosed perstí prinese, jo nekoliko povoha in nekaj besedi zagodernja. Za

plačilo mu je mogel biti goldinar. Zraven se je pa povsod še dobro najedel in vina napil.

Tako si je bil, kakor sem slišal, v malo dnéh nabral čez 20 gold., zraven je dobro jedel in pil, in potem šel na svoj dom. Ni se čuditi, da je dosti tacih sleparjev, ker jim tako dobro gré; — čuditi pa se je, da more kdo tako slep in neumen biti, da takim kaj verjame! Pravi zdravniki se morajo veliko let učiti, preden si s težkim trdom naberó vednost za zdravilstvo, in s to vednostjo morejo še le začeti svoje skušnje. Po tem pa tudi ne morejo zdraviti brez zdravil. Kako pa bo tak potepuh pregnal bolezen samo z besedami, ali pa, če kozarec vode, v katero je pihnil svojo smerdljivo sapo, v svinjak verže! Kako bo bolezen spoznal iz perstí! Kdor le enmalo več more misliti, kakor je od nosa do brade, lahko vidi, kako neumna in smešna je taka sleparija! Potlej pa goljuf še vpraša: Ali hočete, da ga martram? Kako bi pač bilo na svetu, ko bi taki postopači za 2 goldinarja čudeže delali! — Pa kaj bi še več trobil, ker vém, da vseh ljudi ne morem prevériti. Dasiravno se je pozneje več kmetov spametovalo, da je bil uni zdravnik velik slepar, ki jih je opeharil za goldinar in še za več, jih je vendar še nekoliko, ki se s pametjó kregajo in ga čislajo in občudujejo, in ga še želijo. Vse, kar bi kdo takim o tem povedati hotel, bi bilo le bob v steno. Zato družega ne rečem, kakor: Bog daj norcom pamet! A. Umk.

Napáke slovenskega pisanja.

Spisal Fr. Levstik.

(Dalje.)

Vidimo, da v te sostave se posebno rada jemljeta glagola: „nositi“ in „dati“; dalje, ako se končava korenika na samoglasnico, da se deva med-njo in med pilepek časi: „v“ (vodopivec), časi: „t“ (pravdodaten), časi: „j“ (blagodejen).

b) Ime z glagolovo koreniko v prilog, meni je samo znano: „ritopaš“, pa tudi: „ritopašen“ (človek) = ein schwelger (Lašč.)

c) Prilog z glagolovo koreniko v prilog, in sicer:

α) Brezi pilepka, na pr.: „stermogled (Lašč.), gerdogled, slabovid = schlecht sehend (Lašč.), zloguk“ = übles redend (srb.); pa le-ta beseda je zdaj uže ime, ter znači = unglücksprofet.

Pri nekterih te verste tudi ni prvotnih sostav, na pr. „tihotapec = schleicher, gostosevci = die plejaden, živopisec“ = malar (rus.)

β) S pilepkom: „n“, kakor: „malojeden = wenig essend (Lašč.), malopriden, *) radodaven **) = freigebig (Lašč.), sladkosnéden = naschhaft, blagoglasen.“

Namesti priloga se jemlje tudi zaime: „sam“ z glagolovo koreniko v prilog, pa tudi v ime; časi ima pilepek, časi ga nima, na pr. „samohran = sich selbst nährend (srb.), samopaš, tudi: samopašen = zügellos (Lašč.), samorašč (na Dolenskem), pa tudi: samorastov = urwüchsig (Lašč.), Samotež = allein ziehend (iz: sam in teg-nem), samogolten = gefrässig (Lašč.), samouk, samostan, Samorod (staročesko osebito ime), Samobor, samokres, samostrel, Samokov, menda: eisenhammer? (mestno ime v Bulgarii), Samojed“ (narodovo ime; kaj znači prav za prav?)

Pri nekterih te verste tudi ni prvotnih sostav, ampak še le iz njih narejene besede imamo, na pr.: „samosevec = kar se samo zaseje (posebno krompir),

*) „Prid-en“ je korenika, vzeta glagolu: „priditi; pripri-diti“ = erwerben (Lašč.) Pis.

**) Ne: „radodaten“, na lik besedi: „pravdodaten?“ Pis.